

УДК 339.9+338.43

І. О. Іртищева,

д. е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту,

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

ORCID ID: 0000-0002-7025-9857

Л. П. Рогатіна,

д. е. н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії

та фінансово-економічної безпеки, Одеська академія харчових технологій

ORCID ID: 0000-0002-1055-810X

О. С. Ільницька,

Головний юрисконсульт відділу претензійної та позовної роботи

юридичного департаменту АТ "Укртрансфаста"

ORCID ID: 0000-0001-8275-4719

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.22.3

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА — ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

I. Irtyshcheva,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Management,

National University of Shipbuilding named after Admiral Makarov

L. Rogatina,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Economic Theory

and Financial and Economic Security, Odessa National Academy of Food Technologies

O. Ilnytska,

Chief Legal Adviser of the Claims and Claims Department of the Legal Department of JSC Ukrtransafta

FOOD SECURITY — AN IMPORTANT ELEMENT OF ECONOMIC AND NATIONAL SECURITY

Метою статті є аналіз продовольчої безпеки як важливого елементу економічної та національної безпеки, визначення головних напрямів їх становлення. Теоретичною і методологічною основою дослідження є наукові праці вчених у дослідженні продовольчої та економічної безпеки країни. Визначено, що для оцінки продовольчої безпеки країни використовують Глобальний індекс продовольчої безпеки (Global Food Security Index). Аналіз показав, що рейтинг перших десяти країн за Глобальним Індексом продовольчої безпеки (Global Food Security Index) формується так: 1-й Сінгапур, 2-а Ірландія, 3-й США, 4-а Швейцарія, 5-а Фінляндія, 6-а Норвегія, 7-ма Швеція, 8-а Канада, 9-та Нідерланди, 10-та Австрія. Україна у Глобальному Індексі продовольчої безпеки (Global Food Security Index) у 2019 році займає 76 місце. Здійснено аналіз середньорічного споживання основних продуктів харчування за останні 20 років, який свідчить про порушення структури харчування через недостатнє фактичне споживання населенням висококалорійних видів продовольства — молока та молочних, хлібних, олійних продуктів, середньорічний рівень споживання яких на одну особу є набагато нижчим від науково обґрунтованих фізіологічних нормативів. Розраховані індикатори достатності споживання за цими продуктами харчування (співвідношення між фактичним споживанням і раціональними нормами споживання) доволі низькі, зокрема: молоко та молочні продукти — 0,96; хлібні продукти (у перерахунку на борошно; крупи, рис, бобові) — 0,97; олія — 0,98; цукор — 0,86; картопля — 0,97. Обґрунтовано, що для формування продовольчої безпеки необхідно розробити ряд стратегічних документів, це в подальшому забезпечать як економічну, так і національну безпеку. Обов'язково стратегічні цілі продовольчої безпеки повинні відображати сучасні цілі сталого розвитку на період до 2030 року. Наведено напрями забезпечення продовольчої безпеки країни, що можуть бути використанні виконавчою владою, суб'єктами господарювання. Вибір оптимальної моделі управління продовольчою безпекою як однією із базових умов для забезпечення економічної та національної безпеки.

The purpose of the article is to analyze food security as an important element of economic and national security, to determine the main directions of their formation. Undoubtedly, the state of physical health also depends on the proper level of nutrition of the population. Therefore, providing the population with high quality food is the main strategic goal of each country. This will increase the demographic situation and ensure the socio-economic development of the country. Accordingly, the analysis of food security as an important element of economic and national security in modern economic conditions is quite relevant. The theoretical and methodological basis of the study are the scientific works of scientists in the study of food and economic security of the country. It is determined that the Global Food Security Index is used to assess the food security of the country. The analysis showed that the ranking of the top ten countries according to the Global Food Security Index is formed as follows: 1st Singapore, 2nd Ireland, 3rd USA, 4th Switzerland, 5th Finland, 6— and Norway, 7th Sweden, 8th Canada, 9th Netherlands, 10th Austria. Ukraine ranks 76th in the Global Food Security Index in 2019. An analysis of the average annual consumption of basic food products over the past 20 years, which indicates a violation of the food structure due to insufficient actual consumption of high-calorie foods — milk and dairy, bread, oil products, the average annual consumption of which is much lower than scientifically sound standards. The calculated indicators of adequacy of consumption for these foods (the ratio between actual consumption and rational consumption norms) are quite low, in particular: milk and dairy products — 0.96; bread products (in terms of flour; cereals, rice, legumes) — 0.97; oil — 0.98; sugar — 0.86; potatoes — 0.97. It is substantiated that for the formation of food security it is necessary to develop a number of strategic documents, which will further ensure both economic and national security. The strategic goals of food security must reflect the current goals of sustainable development for the period up to 2030. The directions of ensuring food security of the country, which can be used by the executive power, business entities, are given. Choosing the optimal model of food security management as one of the basic conditions for ensuring economic and national security.

Ключові слова: продовольча, економічна, національна безпека, споживання продуктів харчування населенням, Глобальний Індекс продовольчої безпеки.

Key words: food, economic, national security, food consumption by the population, Global Food Security Index.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Безперечно від належного рівня харчування населення залежить і стан фізичного здоров'я. А тому забезпечення населення продуктами харчування високої якості є головною стратегічною метою кожної країни. Це призведе до підвищення рівня демографічної ситуації та забезпечить соціально-економічний розвиток країни. Відповідно аналіз продовольчої безпеки як важливого елементу економічної та національної безпеки в сучасних умовах господарювання є досить актуальним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ З ПРОБЛЕМИ

Дослідженню проблем формування продовольчої безпеки як складової економічної та національної безпеки значну увагу приділяли вітчизняні вчені, зокрема: Бокова С., Боков О., Попко О., Дудар В., Нестеренко С., Бочарова Н., Григорьев Є., Скидан О., Гринишин В., Попадинець Н., Іртищева І., Крамаренко І., Данило С., Журавель Ю., Рудніченко Є., Гавловсь-

ка Н. та інші. Однак складність та багатогранність даного дослідження вимагає постійного аналізу проблем формування продовольчої безпеки як важливої складової економічної та національної.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз продовольчої безпеки як важливого елементу економічної та національної безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА ЇХ ОБГРУНТУВАННЯ

Бокова С.А. та Боков О.В. вважають, що у напрямі досягнення продовольчої безпеки необхідно виокремити три її основні складові: підвищення ефективності підприємств АПК; зовнішньоекономічна політика розвитку АПК; державна політика України щодо забезпечення повноцінного харчування населення, які тісно пов'язані між собою і повинні забезпечити стає зростання рівня суспільного добробуту. Продовольча безпека країни є важливою складовою економічної безпеки держави. Крім того, національна продовольча безпека є елементом міжнародної продовольчої безпеки [1].

Таблиця 1. Рейтинг країн за Глобальним Індексом продовольчої безпеки (Global Food Security Index) та місце України серед них у 2019 році

Global ranking	Country	Overall score	Affordability	Availability	Quality and Safety
1st	Singapore	87.4	95.4	83.0	79.4
2nd	Ireland	84.0	90.5	76.8	87.7
3rd	United States	83.7	87.4	78.3	89.1
4th	Switzerland	83.1	83.8	84.3	78.2
=5th	Finland	82.9	84.1	78.6	91.8
=5th	Norway	82.9	81.9	81.0	90.5
7th	Sweden	82.7	85.0	78.1	89.4
8th	Canada	82.4	83.3	80.0	86.7
9th	Netherlands	82.0	85.6	76.2	88.9
10th	Austria	81.7	85.4	78.6	81.1
76th	Ukraine	57.1	63.9	50.0	59.6

Джерело: складено авторами: [1].

Для оцінки продовольчої безпеки кожної країни застосовують Глобальний індекс продовольчої безпеки (Global Food Security Index), що розглядає основні питання доступності, доступності та якості у наборі з 113 країн. Індекс — це динамічна кількісна та якісна модель порівняльного аналізу, побудована з 34 унікальних показників, що вимірює ці фактори продовольчої безпеки як у країнах, що розвиваються, так і в розвинених. Цей показник є першим, який всебічно вивчає продовольчу безпеку за трьома міжнародно визнаними вимірами.

Більше того, дослідження не стосується голоду основних факторів, що впливають на продовольчу безпеку. GFSI тепер включає коригуючий коефіцієнт щодо природних ресурсів та стійкості. Ця категорія оцінює вплив країни на вплив змін клімату; його сприйнятливості до природних ресурсних ризиків; і як країна адаптується до цих ризиків.

Рейтинг перших десяти країн за Глобальним Індексом продовольчої безпеки (Global Food Security Index) формується наступним чином: 1-й Сінгапур, 2-а Ірландія, 3-й США, 4-а Швейцарія, 5-а Фінляндія, 6-а Норвегія, 7-ма Швеція, 8-а Канада, 9-та Нідерланди, 10-та Австрія (табл. 1).

Результати глобального індексу продовольчої безпеки 2019 року показують, що світові ціни на продовольство зростають у всьому світі. Двадцять шість країн за індексом повідомляють про інфляцію цін на продукти харчування за останній рік 5% або вище. Поточні хаоси спостерігають найбільш різке зростання цін на продукти харчування у Венесуелі та Сирії. За останні п'ять років ціни на продовольство загалом зросли і втричі збільшились в Анголі та Єгипті та вдвічі збільшились у шести інших країнах цього індексу. Аргентина зафіксувала найвищу інфляцію цін на продовольство за останній рік (51%), за нею слідують Туреччина (25%) та Єгипет (19%). Україна у Глобальному

Таблиця 2. Розрахунок індикатора достатності споживання продуктів харчування населенням України, 2010–2019 рр.

Продукти харчування	Норми споживання, кг		Фактичне споживання, кг			Індикатор достатності споживання		
	Фізіологічний мінімум	Науково обґрунтовані	2010	2015	2019	2010	2015	2019
М'ясо та м'ясні продукти вкл. субпродукти і жир-сирець	52	80	52,0	50,9	53,6	0,65	0,98	1,05
Молоко та молочні продукти	341	380	206,4	209,9	200,5	0,54	1,02	0,96
Яйця, шт	231	290	290	280	282	1,00	0,97	1,01
Хлібні продукти (у перерахунку на борошно; крупи, рис, бобові)	94	101	111,3	101,0	97,6	1,10	0,91	0,97
Картопля	96	124	137,5	139,8	135,7	1,11	1,02	0,97
Овочі та баштанні продовольчі культури	105	161	163,7	159,7	164,7	1,02	0,98	1,03
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	68	90	48,0	50,9	58,7	0,53	1,06	1,15
Риба та рибні продукти	12	20	8,6	9,9	12,5	0,43	1,15	1,26
Цукор	32	38	35,7	33,3	28,8	0,94	0,93	0,86
Олія	8	13	14,8	12,3	12,0	1,14	0,83	0,98

Джерело: розраховано авторами за даними [5].

Індекс продовольчої безпеки (Global Food Security Index) у 2019 році займає 76 місце.

Необхідно погодитися з думкою О.В. Попко, що аграрний сектор і харчова промисловість України безперечно спроможні задовольнити потреби як внутрішнього ринку, так і забезпечити провідні позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, здійснивши вагомий внесок у вирішення глобальної продовольчої проблеми. Водночас входження України до світового економічного простору, посилення процесів глобалізації, лібералізації торгівлі потребують адаптації до нових та постійно змінних умов з подальшим удосконаленням продовольчих стандартів, розвитком сільськогосподарської інфраструктури, забезпеченням доступності до фінансових ресурсів для фермерських господарств тощо. [3].

Дудар В. зазначає, що оптимальною вважається ситуація, коли фактичне споживання продуктів харчування особою впродовж року відповідає раціональній нормі (орієнтовний набір основної продовольчої сировини і харчових продуктів забезпечення у середньому на одну особу в Україні на 2010—2019 рр.), тобто коефіцієнт співвідношення між фактичним і раціональним споживанням дорівнює одиниці [4].

Аналіз середньорічного споживання основних продуктів харчування за останні 20 років свідчить про порушення структури харчування через недостатнє фактичне споживання населенням висококалорійних видів продовольства — молока та молочних, хлібних, олійних продуктів, середньорічний рівень споживання яких на одну особу є набагато нижчим від науково обґрунтованих фізіологічних нормативів (табл. 2).

Розраховані індикатори достатності споживання за цими продуктами харчування (співвідношення між фактичним споживанням і раціональними нормами споживання) доволі низькі, зокрема: молоко та молочні продукти — 0,96; хлібні продукти (у перерахунку на борошно; крупи, рис, бобові) — 0,97; олія — 0,98; цукор — 0,86; картопля — 0,97.

Встановлено, що внутрішній споживчий ринок цукру близький до насичення, але дещо перевищує науково обґрунтовані норми споживання м'яса та м'ясних продуктів, яєць, плодів, ягід, винограду, овочів, баштанів продовольчих культури. Наведені індикатори достатності споживання окремих видів продовольчих продуктів є свідченням незбалансованості раціону харчування населення, яке намагається за-

безпечити власні енергетичні потреби за рахунок більш економічно доступних продуктів (яєць, овочів, м'яса).

Загалом необхідно зазначити, що за даними Державної служби статистики України у 2019 році виробництво до внутрішнього використання на території України має самозабезпечення.

Так, у 2019 році наша країна забезпечена для споживання на 341,3% зерном, на 125,9% яйцями, на 110,2% м'ясом та м'ясними продуктами, на 104,0% овочами та продовольчими баштанами, на 103,1 % молоком та молочними продуктами, на 100% картоплею власним вирощуванням та виробництвом. Не забезпечена власним вирощуванням плодів, ягід та винограду.

Григор'єв Є.О. вважає, що важливою умовою забезпечення продовольчої безпеки є послідовне здійснення комплексу взаємопов'язаних скоординованих організаційно-економічних, законодавчих, адміністративних і соціальних заходів управління нею як на державному, так і регіональному рівнях. Поєднання державного регулювання агропромислового виробництва з використанням його внутрішніх резервів на основі їх адаптації до швидкозмінних економічних умов господарювання призведуть до суттєвого підвищення рівня продовольчої безпеки окремих регіонів та країни у цілому. Слід звернути увагу на розвиток регіональних чинників та механізмів формування продовольчої безпеки, а також на оцінку ефективності формування продовольчої безпеки на регіональному рівні. Саме у цих напрямках отримає розвиток тема продовольчої безпеки та особливостей її формування на рівні регіонів у подальших наукових дослідженнях [6].

Забезпечення продовольчої безпеки — об'єктивна необхідність розвитку людства в умовах світового цивілізаційного поступу та агропродовольчої глобалізації. Мінливість вітчизняних умов господарювання вимагає посиленої уваги до продовольчої безпеки, яку необхідно розглядати у фокусі її економічної значимості, зважаючи на те, що остання локалізує можливості та стратегічні імперативи соціально-економічного зростання для уможливлення суспільного добробуту. Забезпечення продовольчої безпеки України передбачає розробку та імплементацію соціально-економічних, організаційних, правових, науково-інноваційних, інформаційних, екологічних та інших заходів, спрямованих на захищеність життєво важливих інтересів людини, громади, регіону і держави у частині забезпечення фізич-

ної, економічної та соціальної доступності, безпечності та якості продуктів харчування, стабільності продовольчого забезпечення населення і продовольчого суверенітету [7].

Колектив авторів вважають, що в сучасних умовах світової економічної кризи постає нагальна необхідність у створенні необхідного стратегічного забезпечення як товаро-виробників, так і споживачів. На жаль, затверджена Концепція розвитку внутрішньої торгівлі України сьогодні не вповні відповідає сучасним цілям сталого розвитку на період до 2030 року, що потребує вдосконалення її основних завдань. Так, зараз важливим є те, щоб у концепції закладалися основи державної політики щодо підтримки належного рівня внутрішнього ринку споживчих товарів, а саме: сукупність цілей розвитку стимулювання внутрішнього виробництва, система національних інтересів у цій сфері і пріоритети державної політики щодо забезпечення продовольчої безпеки країни. Водночас Стратегія розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів має конкретизувати і визначити стратегію щодо реалізації основних положень Концепції розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів на відповідний період як основ державної політики щодо забезпечення продовольчої безпеки країни та належного функціонування внутрішньої торгівлі споживчими товарами [8].

Продовольча безпека є невід'ємним елементом економічної безпеки національного масштабу. На її рівень впливає безліч факторів різної природи походження. Значна частина таких факторів має глобалізаційний характер, що потребує відповідної реакції на макrorівні. Стан продовольчої безпеки України за останні п'ять років суттєво погіршився, тому є потреба у дієвих заходах які б дозволили забезпечити населення продуктами харчування належної якості у достатньому обсязі. Тому доцільно розробити стратегію збереження здоров'я нації і гарантування продовольчої безпеки з відповідним нормативним її забезпеченням [9].

Практично головними ж напрямками державної політики в області національної безпеки України в економічній сфері є:

- 1) недопущення, щоб бюджетні кошти і державні ресурси переходили у тіньову економіку і так само використовувалися поза законом;
- 2) контролювання експортно-імпоротної діяльності у зв'язку зі збереженням важливих для України пріоритетів;
- 3) захист вітчизняного виробника;
- 4) протиправна економічна діяльність та боротьба з нею;

5) протидія неконтрольованому відтоку національних фінансів, інтелектуальних, інформаційних, матеріальних та інших ресурсів з країни [10].

Отже, для формування продовольчої безпеки необхідно розробити ряд стратегічних документів, що в подальшому забезпечать як економічну, так і національну безпеку.

ВИСНОВКИ

Визначено, що для оцінки продовольчої безпеки країни використовують Глобальний індекс продовольчої безпеки (Global Food Security Index). Аналіз показав, що рейтинг перших десяти країн за Глобальним Індексом продовольчої безпеки (Global Food Security Index) формується наступним чином: 1-й Сінгапур, 2-а Ірландія, 3-й США, 4-а Швейцарія, 5-а Фінляндія, 6-а Норвегія, 7-ма Швеція, 8-а Канада, 9-та Нідерланди, 10-та Австрія. Україна у Глобальному Індексі продовольчої безпеки (Global Food Security Index) у 2019 році займає 76 місце.

Здійснено аналіз середньорічного споживання основних продуктів харчування за останні 20 років, який свідчить про порушення структури харчування через недостатнє фактичне споживання населенням висококалорійних видів продовольства — молока та молочних, хлібних, олійних продуктів, середньорічний рівень споживання яких на одну особу є набагато нижчим від науково обґрунтованих фізіологічних нормативів. Розраховані індикатори достатності споживання за цими продуктами харчування (співвідношення між фактичним споживанням і раціональними нормами споживання) доволі низькі, зокрема: молоко та молочні продукти — 0,96; хлібні продукти (у перерахунку на борошно; крупи, рис, бобові) — 0,97; олія — 0,98; цукор — 0,86; картопля — 0,97.

Доведено що у 2019 році наша країна забезпечена для споживання на 341,3% зерном, на 125,9% яйцями, на 110,2% м'ясом та м'ясними продуктами, на 104,0% овочами та продовольчими баштанами, на 103,1 % молоком та молочними продуктами, на 100% картоплею власним вирощуванням та виробництвом. Не забезпечена власним вирощуванням плодів, ягід та винограду.

Обґрунтовано, що для формування продовольчої безпеки необхідно розробити ряд стратегічних документів, це в подальшому забезпечать як економічну, так і національну безпеку. Обов'язково стратегічні цілі продовольчої без-

пеки повинні відображати сучасні цілі сталого розвитку на період до 2030 року.

Література:

1. Бокова С.А. Боков О.В. Продовольча безпека держави в умовах глобалізації. 2016. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Economica/article/download/7334/709> (дата звернення 04.10.2020 року).
2. Global Food Security Index (2019). URL: <https://foodsecurityindex.eiu.com/Index> (дата звернення 04.10.2020 року).
3. Попко О.В. Важливість глобальної продовольчої проблеми для України. ВІСНИК ЖДТУ. 2019. № 2 (88). С. 46—51.
4. Дудар В. Продовольча безпека України та складові її забезпечення у контексті економічної безпеки держави. Вісник ТНЕУ. 2016. № 2. С. 20—32.
5. Статистичний збірник "Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України" за 2019 р. Державна служба статистики України; під заг. кер. О.М. Прокопенка. К., 2020. 61 с.
6. Григорьев Є.О. Продовольча безпека та особливості її формування на рівні регіонів. Економіка харчової промисловості. 2015. № 1 (25). С. 13—18.
7. Skydan O., Hrynyshyn V. Food security governance: modern view and hierarchical levels. Scientific Horizons. 2020. № 06 (91). pp. 68—77. doi: 10.33249/2663-2144-2020-91-6-68-77
8. Попадинець Н.М., Іртищева І.О., Крамаренко І.С., Данило С.І., Журавель Ю.В. Стратегічні орієнтири державного регулювання розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів. Регіональна економіка. 2020. № 2 (96). С. 131—143.
9. Рудніченко Є.М., Гавловська Н.І. Продовольча безпека та здоров'я населення як елемент економічної безпеки макрорівня. Вісник Хмельницького національного університету. 2017. № 4. С. 54—57.
10. Нестеренко С.А., Бочарова Н.О. Економічна безпека підприємств в системі національної безпеки країни. Науковий Вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 13, Ч. 3, С. 88—91.
11. Рогатина А.П., Іртищева І.О., Крамаренко І.С., Андрющенко Є.Г., Білан В.В. Інвестиційна складова економічної безпеки: мікро-, мезо-, макрорівні. Ефективна економіка. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7871> (дата звернення 04.10.2020 року).
12. Крамаренко І.С., Широков М.А., Нікон Д.Є., Білоус О.А. Роль інвестиційного по-

тенціалу у контексті продовольчої безпеки. Вісник ХНАУ. 2018. № 3. С. 433—444.

References:

1. Bokova, S. L. and Bokov, O. V. (2016), "Food security of the state in the context of globalization", available at: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Economica/article/download/7334/709> (Accessed 4 October 2020).
 2. Global Food Security Index (2019), available at: <https://foodsecurityindex.eiu.com/Index> (Accessed 4 October 2020).
 3. Popko, O. V. (2019), "The importance of the global food problem for Ukraine", VISNYK ZHDTU, vol. 2 (88), pp. 46—51.
 4. Dudar, V. (2016), "Food security of Ukraine and its components in the context of economic security of the state", Visnyk TNEU, vol. 2, pp. 20—32.
 5. Prokopenko, O. M. (2020), Balansy ta spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia naselenniam Ukrainy [Balansy ta spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia naselenniam Ukrayiny], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine
 6. Grigoriev, E. A. (2015), "Food security and features of its formation at the regional level", Economics of the food industry, vol. 1 (25), pp. 13—18.
 7. Skydan, O. and Hrynyshyn, V. (2020), "Food security governance: modern view and hierarchical levels", Scientific Horizons, vol. 06 (91), pp. 68—77.
 8. Popadynets, N. M., Irtysheva, I. O., Kramarenko, I. S., Danilo, S. I. and Zhuravel, Yu. V. (2020), "Strategic guidelines for state regulation of the domestic market of consumer goods", Regional economy, vol. 2 (96), pp. 131—143.
 9. Rudnichenko, E. M. and Gavlovskaya, N. I. (2017), "Food security and public health as an element of economic security at the macro level", Bulletin of Khmelnytsky National University, vol. 4, pp. 54—57.
 10. Nesterenko, S. A. and Bocharova, N. O. (2015), "Economic security of enterprises in the national security system of the country", Scientific Bulletin of Kherson State University. vol. 13, no. 3, pp. 88—91.
 11. Rogatina, L. P., Irtysheva, I. O., Kramarenko, I. S., Andryushchenko, E. G. and Bilan, V. V. (2020), "Investment component of economic security: micro-, meso-, macro-levels", Efficient economy, [Online], vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7871> (Accessed 4 October 2020)
 12. Kramarenko, I. S., Shirokov, M. A., Nikon, D. E. and Belous, O. A. (2018), "The role of investment potential in the context of food security", Bulletin of KhNAU, vol. 3, pp. 433—444.
- Стаття надійшла до редакції 03.11.2020 р.*